

ТИПИ ТА СТРУКТУРНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ ДОКУМЕНТІВ РАДИ ЄВРОПИ

О.О.Періна

Для побудови і розуміння мовного втілення нових реалій в європейському просторі необхідним є залучення екстралінгвістичних знань стосовно сфер, що досліджуються. Вважаємо за доцільне навести окремі факти про Раду Європи, її структуру та основні напрямки діяльності з посиланням на відповідний матеріал. На нашу думку, такий огляд складає фонові знання, необхідні для інтерпретації юридичного, адміністративного дискурсу, процесів глобалізації, представлених в мовному коді.

Із створенням Європейського Союзу виникло нове регіональне об'єднання країн, яке за своїми цілями та правовою структурою не має аналогів у світовій історії. Функціонування та розвиток структури Євросоюзу спрямовані на досягнення інтеграції європейських держав на економічному та політичному просторах. Такий комплексний підхід сприяє гармонійному економічному й соціальному прогресу, забезпечує зміцнення позицій ЄС на міжнародній арені.

Провідну роль в структурі та діяльності Європейського Союзу та у визначенні його статусу на міжнародному рівні відіграє Рада Європи.

Рада Європи була створена 5 травня 1949 року 10 державами. Сьогодні до неї входять 45 держав, включаючи Україну, в яких мешкає 800 мільйонів європейців. Будь-яка держава може стати членом Ради Європи за умови визнання її Статуту. Основними принципами останнього є забезпечення верховенства права (the rule of law), встановлення гарантій дотримання прав людини та основних свобод для кожного, хто проживає на її території. Рада Європи являє собою міжурядову організацію, яка ставить перед собою наступні завдання:

- захист прав людини, плюралістичної демократії та верховенства права;
- сприяння усвідомленню та розвитку культурної самобутності й культурного розмаїття кожної держави;
- пошук вирішення проблем, що постають перед європейською спільнотою (запобігання дискримінації національних меншин, боротьба із тероризмом, ксенофобією, захист оточуючого середовища, заборона клонування людини, боротьба із ВІЛ/СНІДом, організованою злочинністю, торгівлею наркотиками, людьми, відмиванням брудних коштів тощо);
- сприяння в зміцненні демократичної стабільності в Європі шляхом підтримки політичних, законодавчих та конституційних реформ [1; 7].

Рада Європи розглядає усі важливі питання європейського співтовариства, за виключенням питань оборони. Програма діяльності включає такі сфери, як права людини, свобода та незалежність ЗМІ, співпраця в правовій області, соціальні питання, охорона здоров'я, освіта, культура й культурна спадщина, спорт, молодь, місцева демократія та транскордонне співробітництво, екологія, територіальні питання.

На сьогоднішній день Радою Європи було розроблено більш ніж 180 конвенцій. Здебільшого ці конвенції стосуються захисту прав людини, але й торкаються галузей, які зміцнюють згуртованість країн-членів РЄ в демократичній, соціальній та культурній галузях. Серед найважливіших конвенцій та угод Ради Європи слід назвати Європейську конвенцію з прав людини (1950), Європейську конвенцію про запобігання катуванням, або таке, що принижує гідність (1987), Європейську соціальну хартію (1961). Конвенцію про захист національних меншин (1994), Європейську хартію регіональних мов та мов національних меншин (1992). Україна підписала та ратифікувала більшість із конвенцій і угод Ради Європи. Окрім конвенцій, фундамент діяльності РЄ створюють резолюції, хартії, угоди, рішення, постанови, декларації та ряд інших документів. Всі вони відрізняються своїм юридичним статусом, а граматичними, лексичними та прагматичними особливостями.

На думку В.В. Калужної, для документів міжнародних організацій (далі МО) невід'ємними є такі риси як логічність, офіційність, відсутність емоційності, точність, стереотипність та імперативність. В залежності від різновидів документів деякі риси набувають першорядного значення, інші – другорядного. Так, **логічність** – це, по-перше, наявність понятійного апарату, по-друге, логічна спаяність (зрощення) та витримана логічна послідовність, по-третє, логічне виділення. Мовні засоби, що забезпечують логічність як стильову рису документів МО є найбільш очевидними – це ряд синтаксичних особливостей, які створюють послідовність викладу – чітка архітектонічна побудова тексту, складні речення тощо [4; 8].

Офіційність юридичного документу забезпечується сталою сукупністю мовних засобів, які створюють ефект нейтральності, формальності, діловитості, а саме: нейтральна лексика, запозичені слова, спеціальна термінологія, вживання якої пов'язано з екстралінгвістичними властивостями дискурсу. Варто зазначити, що юридичний дискурс документів РЄ поступово набуває характерних особливостей "Євро-англійської" мови, що відносно недавно з'явилася в європейській спільноті як адміністративна лінгва-франка і уособлює логічне продовження процесу глобалізації та інтеграції європейських держав [4; 9-11].

Не менш важливою рисою документів як РЄ, так і інших МО є **точність**, поняття якої включає розуміння самоцілі й засобів її досягнення. Мета документу офіційного стилю полягає в точному вираженні думки, достеменному викладенні певних положень й досягається шляхом оптимального відбору слів, форм та конструкцій, запобіганні неоднозначних тлумачень [4; 12].

В нерозривному зв'язку з точністю знаходиться **стереотипність**, яка передбачає штампований характер документів, їх шаблонність, необхідні для оформлення документу та створення його текстової архітектоніки. Особливо це стосується резолюцій, конвенцій та статутів, для яких важливу роль відіграє композиційний малюнок, закріплений за даним типом документів. Значення текстового шаблону полягає в тому, що він

допомагає донести до читача конкретну інформацію, налаштувати на сприйняття саме цього документу, а не іншого [4; 13].

Наша мета полягає в дослідженні структурних та лексико-семантичних властивостей мови текстів документів Ради Європи, тобто формальних параметрів композиційної побудови текстів цих документів, семантики вживаної в них юридичної, адміністративної та політичної лексики, особливо там, де це стосується нових слів (“неологізмів”) та лексики, яку можна віднести до так званого “євро-англійського” лексичного шару. Мета передбачає і вирішення більш “глобального” завдання – встановити комунікативно-прагматичні параметри текстів документів Ради Європи, тобто з’ясувати як впливає їхня композиційна побудова, вживані в них лексичні одиниці та граматичні моделі на належне (тобто на таке, на яке розраховували автори документу) сприйняття та тлумачення цього документу адресатом/адресатами, від чого й залежить “перлокутивний ефект” (тобто ефективне виконання чи усталене втілення вимог або положень документу певною країною). Структурно-семантичні та прагматичні властивості міжнародних угод розглядалися С.Є.Максимовим [7] виключно на матеріалі двосторонніх або багатосторонніх англійських договорів, угод, пактів, конвенцій тощо, тексти яких мають явний “перформативний”, зобов’язуючий характер, а сторони таких міжнародно-правових актів мають керуватися виключно базовим принципом міжнародного права *pacta sunt servanda* (“угоди мають виконуватися”). Сильові, лексичні та граматичні особливості англійських текстів міжнародних організацій (здебільшого документів ООН) вивчалися В.В.Калужною [4], проте це дослідження комунікативно-прагматичного аспекту згаданих текстів взагалі не торкалось.

У випадку з документами Ради Європи ми маємо суттєво нове явище, коли соціально-правовий устрій нової об’єднаної Європи будується на дещо інших засадах – не шляхом політичного диктату і навіть не підписанням здебільшого двосторонніх угод, а шляхом створення толерантної європейської родини, де “головні гравці” скоріше радять або рекомендують іншим державам: якщо хочете жити разом з нами і так як ми – приймайте наші “правила гри”, приєднуйтеся до наших конвенцій та хартій, виконуйте наші резолюції і рекомендації, а ми будемо стежити за вами, вказувати вам на ваші прорахунки і допомагати вам. Тому і мова юридичних документів нової Європи ХХІ століття, а в основі цієї мови лежить “прилаштована до Європи” англійська мова (який би опір не чинили цьому об’єктивному процесу інші європейські держави), значно відрізняється від мови тих самих міжнародних організацій 70-х або 80-х років минулого століття. Так, наприклад, в Раді Європи всіляко уникають писати і казати “*fulfilment of obligations before the Council of Europe*” або “*protection of human rights*”, а надають перевагу більш “гнучким” з “позитивною аурую” варіантам – “*honouring of obligations and commitments of a member-state*” та “*respect for human rights and fundamental freedoms*”.

Проте, перш ніж перейти до аналізу суто мовного матеріалу текстів документів Ради Європи, слід запропонувати їхню робочу класифікацію і визначити їхній міжнародно-юридичний або нормотворчий статус, або ще вірніше – їхню роль в процесі міжнародно-правового регулювання [6].

Беручи до уваги, що до завдань прагмалінгвістики, в руслі якої здійснюється даний аналіз юридичного дискурсу, крім аналізу власне прагматичного параметру, входить також виявлення особливостей його взаємозв’язку з іншими, не менш важливими параметрами – структурним і семантичним [10;13], усі тексти документів Ради Європи за їхньою структурою, лексико-семантичними характеристиками та прагматикою можна розділити на такі групи:

1 Тексти документів зобов’язуючого (англ. – *binding*) типу, які по своїй природі є міжнародними договорами і виконання положень яких є обов’язковим для країн, які до них приєдналися (підписали, а потім ратифікували документи у своїх парламентах). Такими зобов’язуючими документами є тексти всіх конвенцій (*conventions*), хартій (*charters*) і угод (*agreements*) Ради Європи, які є інструментами міжнародно-правового регулювання згідно з положеннями Віденської конвенції про право договорів (1961).

Виходячи з структурно-прагматичних показників першої групи юридичних документів РЄ, можна припустити, що даний тип документів має аналогічні риси з документами регламентуючого жанру інших МО (зокрема ООН) і є “найсильнішим” типом серед усіх інших груп [4; 56-64]. Тут спостерігається відносна усталеність усіх мовних характеристик і показників. Основні риси даної групи – імперативність, чіткість, логічність, стереотипність, канонічність – особливо відбиваються на синтаксичному рівні. Документи даного типу мають специфічну архітектоніку. Взагалі текст міжнародної угоди є складним утворенням, має різнопланову комунікативну направленість і не складається з речень одного прагматичного типу [8; 127]. Так, текст Статуту та хартії РЄ починається з преамбули, яка розкриває та пояснює причини та необхідність ухвалення даного документу. Наприклад:

The Governments of the Kingdom of Belgium, the Kingdom of Denmark, the French Republic, the Irish Republic, the Italian Republic, the Grand Duchy of Luxembourg, the Kingdom of the Netherlands, the Kingdom of Norway, the Kingdom of Sweden and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland,

Convinced that the pursuit of peace based upon justice and international cooperation is vital for the preservation of human society and civilization;

Reaffirming their devotion to the spiritual and moral values which are the common heritage of their peoples and the true source of individual freedom, political liberty and the rule of law, principles which form the basis of all genuine democracy;

Believing that, for the maintenance and further realisation of these ideals and in the interests of economic and social progress, there is a need of a closer unity between all like-minded countries of Europe;

Considering that, to respond to this need and to the expressed aspirations of their peoples in this regard, it is necessary forthwith to create an organization, which will bring European States into closer association,

Have in consequence decided to set up Council of Europe consisting of a committee of representatives of governments and of a consultative assembly, and have for this purpose adopted the following Statute [2].

Як видно з вищенаведеного прикладу, преамбула не тільки викладає мотиви укладання Статуту, а й називає договірні сторони. Окремі положення преамбули мають форму дієприслівникових зворотів підсумовуючого характеру, і кожен з них починається з нового рядку. Заключна частина “*Have in consequence decided*” сигналізує про кінець преамбули і має структурно-семантичне значення, оскільки зв’язує вище розташовані частини документу і випереджає основний текст Статуту. Основна частина текстів Статуту та конвенції розбивається на розділи (chapters), статті (articles), пункти (paragraphs); текст хартії складається з частин (parts) та пунктів (paragraphs). Заключна частина конвенції – протокол (protocol), хартії – додаток (appendix).

Всі абзаци-статті або абзаци-пункти в тексті Статуту є логічно завершеними й об’єднуються в семантичному відношенні відповідно до назви розділу (всього 10 розділів). В кожному розділі спостерігається спаяність, виражена лексико-граматичними засобами, що вказує на семантичну співвіднесеність абзацив-статей або пунктів. Лексичне зчеплення (скріпа за Калужною) між реченнями та абзацами забезпечується за допомогою:

- вживання вказівного займенника: *the aim – this aim* (chapter I);
- лексичного повтору та парафразу (simple lexical repetition, simple lexical paraphrase): *the members of the CoE – every member of the CoE – any European state – a European country;*

2 Тексти документів зобов’язуючого типу із назвами “резолуція” (resolution) та “рекомендація” (recommendation), впливають із обов’язків та зобов’язань країни-члена РЄ, оскільки підписавши Статут РЄ в момент вступу до цієї організації країна “домовилась” виконувати положення цього Статуту, дотримувати стандартів та принципів РЄ. Мова таких документів значно “м’якша” (за формою) порівняно із документами першої групи. В таких текстах практично не вживається традиційне для договорів “*the Parties shall...*”, “*The Parties undertake to ...*” або “*The Parties will...*”, а скоріше моделі, які мають констатуючий та рекомендуєчий тип “*The Assembly is of the opinion that ...*” “*the Assembly may decide to ...*”. Проте ясно, що якщо держава-член не виконає вимог рекомендації або резолюції, то її можуть просто виключити з Ради Європи, оскільки така держава практично порушила свою угоду з цією організацією. Прикладом такого тексту може бути проект останньої Резолюції ПАРЄ стосовно України, який був практично без змін затверджений у Страсбурзі 29 січня 2004 року: